

Anna Maria Hernacka-Janikowska

Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy

ORCID: 0000-0003-2393-8950

Znieważenie symboli i znaków państwowych – aspekty prawnopolitologiczne

Wprowadzenie

Symbole narodowe odgrywają niezwykle istotną rolę w życiu społecznym, kulturowym i politycznym. Widoczne są w przestrzeni publicznej i często stanowią przedmiot dyskursu społeczno-politycznego. Ponadto są elementarną częścią wychowania obywatelskiego¹.

Szacunek wobec symboli narodowych jest przejawem nie tylko właściwej postawy obywateli, ale stanowi również obowiązek w myśl obowiązujących przepisów prawa. Rolą symboli narodowych jest wzmacnianie postaw patriotycznych i przynależności narodowej. Symbole państwowe i narodowe poddane są szczególnej ochronie prawnej, ponieważ nie tylko identyfikują państwo wśród pozostałych krajów świata, lecz również stanowią element patriotyczny, łączący obywateli we wspólnocie terytorialnej i kulturowej. Stanowią niezwykle ważny aspekt z perspektywy poczucia tożsamości i przynależności terytorialnej, której elementem jest wspólna symbolika państwowa². Zaznaczyć należy, że symbole państwowe i narodowe podlegają prawnej ochronie, niemniej jednak, jak uznaje Radosław Grabowski, „obok symboli narodowych funkcjonują symbole państwowe, nierzadko zbliżone, a nawet identyczne. Wyróżnia je jednak fakt prawnego uznania za oficjalne symbole określonego państwa”³. Nie tylko państwa posiadają symbole narodowe, ale również organizacje międzynarodowe czy też części elementarne państw – landy, stany. Przykładem symboliki państwowej może być np. godło, flaga, hymn, de-

¹ M. A. Stradowski, *Znaczenie symboli w wychowaniu obywatelskim*, „Seminare. Poszukiwania naukowe” 2013, t. 33, s. 163.

² W. Sobczak, *Język jako wyznacznik tożsamości narodowej w europejskim systemie prawnym*, „Studia Prawnoustrojowe” 2018, nr 42, s. 406.

³ R. Grabowski, *Polskie symbole narodowe i państwowe. Geneza, ewolucja, stan prawny*, „Przegląd Prawa i Administracji” 2011, t. 87, s. 33.

wiza⁴. Oczywiście w zależności od rozpatrywanego obszaru terytorialnego są one zróżnicowane ze względu na wewnętrzne uregulowania prawne państw. Ponadto struktury polityczne niebędące państwami, jak np. ONZ, NATO czy Czerwony Krzyż, posiadają swoje własne symbole⁵.

Rozwiązania konstytucyjne i prawnokarne

Zgodnie z przepisem art. 28 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. „1. Godłem Rzeczypospolitej Polskiej jest wizerunek orła białego w koronie w czerwonym polu. 2. Barwami Rzeczypospolitej Polskiej są kolory biały i czerwony. 3. Hymnem Rzeczypospolitej Polskiej jest Mazurek Dąbrowskiego. 4. Godło, barwy i hymn Rzeczypospolitej Polskiej podlegają ochronie prawnej. 5. Szczegóły dotyczące godła, barw i hymnu określa ustawa”⁶. Szczegółowe uregulowania dotyczące podmiotów upoważnionych do używania symboli narodowych w poszczególnych okolicznościach zostały zawarte w ustawie z dnia 31 stycznia 1980 r. o godle, barwach i hymnie Rzeczypospolitej Polskiej oraz o pieczęciach państwowych⁷. Co więcej, wskazać należy na ochronę Znak Polski Walczącej na mocy ustawy z dnia 10 czerwca 2014 r. o ochronie Znak Polski Walczącej⁸.

Symbole narodowe podlegają ochronie prawnej również na mocy przepisów kodeksu wykroczeń. Pomocniczym w tym zakresie staje się przepis art. 49 kodeksu wykroczeń, w którym to stwierdza się w paragrafie 1: „Kto w miejscu publicznym demonstracyjnie okazuje lekceważenie Narodowi Polskiemu, Rzeczypospolitej Polskiej lub jej konstytucyjnym organom, podlega karze aresztu albo grzywny”⁹. Przepis paragrafu 2 traktuje z kolei bezpośrednio o symbolach narodowych i zgodnie z nim „tej samej karze podlega, kto narusza przepisy o godle, barwach i hymnie Rzeczypospolitej Polskiej”¹⁰.

Poddając rozważaniom kwestie dotyczące ochrony prawnej symboli narodowych, która została przywołana w powyższych przepisach, należy wskazać rozwiązania prawne przewidziane w kodeksie karnym. Użytecznym w tym zakresie stał się przepis art. 137 § 1 i 2, zgodnie z którym „kto publicznie znieważa, niszczy, uszkadza lub usuwa godło, sztandar, chorągiew, ban-

⁴ S. Sagan, V. Serzhanova, *Symbole państw współczesnych*, „Studia Prawnoustrojowe” 2011, nr 13, s. 343, 344, 348, 351.

⁵ Ibidem, s. 353.

⁶ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. z 1997 Nr 78, poz. 483 ze zm.).

⁷ Ustawa z dnia 31 stycznia 1980 r. o godle, barwach i hymnie Rzeczypospolitej Polskiej oraz o pieczęciach państwowych (t.j. Dz. U. z 2019 r., poz. 1509).

⁸ Ustawa z dnia 10 czerwca 2014 r. o ochronie Znak Polski Walczącej (Dz.U. z 2014 r., poz. 1062).

⁹ Art. 49 § 1 ustawy z dnia 20 maja 1971 r. Kodeks wykroczeń (t.j. Dz.U. z 2019 r., poz. 821).

¹⁰ Ibidem, art. 49 § 2.

derę, flagę lub inny znak państwowy podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku”¹¹. Ponadto, „tej samej karze podlega, kto na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej znieważa, niszczy, uszkadza lub usuwa godło, sztandar, chorągiew, flagę lub inny znak państwa obcego, wystawione publicznie przez przedstawicielstwo tego państwa lub na zarządzenie polskiego organu władzy”¹². Zaznaczyć jednak należy, że przepis artykułu 137 § 2 stosuje się w momencie, gdy państwo obce zapewnia Rzeczypospolitej wzajemność¹³.

Przestępstwo ujęte w art. 137 ma zatem charakter powszechny, bowiem dotyczy każdej osoby. Ma ono również charakter umyślny¹⁴. Dla zaistnienia odpowiedzialności karnej z tytułu znieważenia symbolu narodowego wymagane jest, aby czyn ten był popełniony publicznie¹⁵. Ponadto, istotne jest również poddanie analizie zamiaru dokonania określonej czynności sprawczej. W stosunku do zachowania w postaci niszczenia, uszkadzania lub usuwania, umyślność dokonania tego czynu może mieć postać zamiaru bezpośredniego lub wynikowego. Natomiast w przypadku znieważenia, umyślność czynu identyfikowana jest jedynie z zamiarem bezpośrednim¹⁶.

Wobec powyższych zapisów kodeksu karnego, kult wobec symboli narodowych jest szczególnym przedmiotem ochrony, natomiast pośrednim staje się poczucie godności obywateli¹⁷. Zaznaczyć należy fakt, iż ujęte „znieważenie” w powyższych przepisach odnosi się co prawda do przedmiotów ujętych w ramach art. 137, lecz w istocie czynność ta traktuje o uczuciach osób, które przejawiają szacunek wobec symboli państwowych. Przez znieważenie należy więc rozumieć zademonstrowanie w dowolny sposób przejawu braku szacunku wobec przedmiotu objętego prawną ochroną¹⁸. Przykładem będzie zatem [...] „każda czynność, która oznacza ubliżenie, pohańbienie, wyszydzenie czy zohydzenie. Będzie to więc takie działanie sprawcy, które – w sposób jednoznaczny – będzie okazywaniem przez sprawcę ujemnego stosunku [...] okazywanie mu pogardy czy też deprecjonowanie tego symbolu, a jednocześnie będzie dokonane w obraźliwej formie”¹⁹.

¹¹ Art. 137 § 1 ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (t.j. Dz.U. z 2019 r., poz. 1950).

¹² Ibidem, art. 137 § 2.

¹³ Art. 138 § 2.

¹⁴ P. Kardas, *Kodeks karny. Część szczególna*, [w:] W. Wróbel, A. Zoll (red.), *Kodeks karny. Część szczególna. Tom II. Komentarz do art. 117–211a*, Warszawa 2017, s. 199, 202.

¹⁵ Ibidem, s. 201.

¹⁶ Ibidem, s. 202.

¹⁷ M. Budyn-Kulik, *Rozdział XVII. Przestępstwa przeciwko Rzeczypospolitej Polskiej*, [w:] M. Mozgawa, M. Budyn-Kulik, P. Kozłowska-Kalisz, M. Kulik, M. Mozgawa (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2015, s. 388.

¹⁸ O. Górniok, S. Hoc, M. Kalitowski, S. Przyjemski, Z. Sienkiewicz, J. Szumski, L. Tyszkiewicz, A. Wąsek, *Kodeks karny. Komentarz*, Gdańsk 2003, s. 78

¹⁹ M. Sewastianowicz, *Powstańcza „Kotwica” nie dla każdego i nie wszędzie*, <https://www.prawo.pl/prawo/znak-polski-walczacej-mozna-uzywac-ale-z-ograniczeniami,453057.html> (data dostępu: 27.10.2019).

Oprócz podjęcia czynności znieważenia, odnaleźć można w zapisach przepisu art. 137 kodeksu karnego czynności polegające na niszczeniu, uszkodzeniu oraz usuwaniu. Również wobec wymienionych form zachowania koniecznym dla penalizacji tych czynności jest ich publiczne dokonanie.

Kolejną czynnością sprawczą to niszczenie. Ustawodawca nie podał jednak w art. 137 kodeksu karnego legalnej definicji. Przydatnym w tym obszarze będzie odwołanie się do przepisów art. 288 kodeksu karnego traktującego o zniszczeniu mienia ruchomego. Niszczenie, w rozumieniu przepisów kodeksu karnego, to czynność polegająca na dokonaniu zmian fizycznych danej rzeczy. Co więcej, przyjmuje się, że czynność wykonawcza w postaci zniszczenia rzeczy to całkowite unicestwienie jej bądź daleko idące uszkodzenie skutkujące tym, że nie przynależy ona już do tego rodzaju, do którego ówczesnie, a więc przed dokonaniem czynu zabronionego, należała²⁰. Z kolei uszkodzenie to naruszenie kształtu rzeczy, jednak bez jej unicestwienia²¹.

Ostatnią czynnością przewidzianą przez ustawodawcę związaną z ochroną symboli narodowych jest przestępstwo usunięcia określonego symbolu. Usunięcie natomiast polega na zabranii symbolu państwowego z miejsca jego ustanowienia²².

Każdy obywatel ma obowiązek przestrzegania prawa oraz szanowania symboli narodowych. Niemniej jednak, nie każde publiczne wykorzystanie symboli narodowych rodzi konsekwencje prawne. Przykład stanowić może postanowienie Sądu Administracyjnego w Katowicach z dnia 29 października 2008 r. w sprawie kibiców, którzy podczas meczu w stanie nietrzeźwości śpiewali „Polska, Biało-Czerwoni!”. Zgodnie z postanowieniem sądu przejaw takiego zachowania nie stanowi znieważenia symboli narodowych.

W treści dokumentu odnaleźć można następującą argumentację: „Skoro zatem oskarżeni śpiewając w stanie nietrzeźwości »Polska, Biało-Czerwoni« dawali wyraz utożsamiania się z Państwem Polskim, nie sposób – mimo krytycznej oceny ich zachowania – uznać, że jednocześnie ich intencją było znieważenie polskich barw narodowych, nawet w sytuacji, gdy w pewnych fragmentach zdarzenia upuszczali na ziemię polską flagę bądź też ciągnęli ją po ziemi. Brak jest bowiem nie budzących wątpliwości podstaw do przyjęcia, iż w takiej formie chcieli wyrazić pogardę dla flagi państwowej oraz że to stanowiło motywację ich działania”²³. Zgodnie z tym, uczestnicy meczu nie ponosili odpowiedzialności karnej z tytułu znieważenia symboli narodowych z uwagi na fakt, że ich działanie nie było intencjonalne.

²⁰ M. Kulik, *Rozdział XXXV. Przestępstwa przeciwko mieniu*, [w:] M. Mozgawa, M. Budyn-Kulik, P. Kozłowska-Kalisz, M. Kulik, M. Mozgawa (red.), *Kodeks karny...*, s. 766.

²¹ Ibidem.

²² K. Wiak, *Część szczególna*, [w:] A. Grześkowiak, K. Wiak (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2018, s. 817.

²³ II AKz 777/08 *Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Katowicach*, <https://sip.lex.pl/orzeczenia-i-pisma-urzedowe/orzeczenia-sadow/ii-akz-777-08-postanowienie-sadu-apelacyjnego-w-520571465> (data dostępu: 20.10.2019).

Przykłady wykorzystania symboli i znaków państwowych

Wykorzystanie symboli narodowych następuje w określonych okolicznościach, najczęściej podczas uroczystości państwowych. Jednak istnieją sytuacje niemające uroczystego charakteru, w których symbole narodowe są używane.

Przykład stanowią tu różnego rodzaju manifestacje, zgromadzenia oraz strajki wywołane zaistniałą sytuacją społeczno-polityczną. Egzemplifikacją tego był „Marsz Godności”, który odbył się 18 czerwca 2016 r. m.in. w Warszawie²⁴. Powodem dla organizacji powyższego zgromadzenia były próby zaostrożenia tzw. ustawy antyaborcyjnej oraz likwidacja programu *in vitro*. Uznać zatem można, że była to przyczyna o charakterze politycznym związana z próbą modyfikacji odpowiednich aktów normatywnych, której skutkiem było niezadowolenie społeczne wyrażone poprzez organizację niniejszego marszu.

Wśród wielu haseł i transparentów nawiązujących do przedmiotowej akcji znalazły się i takie, które interpretowane były jako przejaw zniewagi wobec symboli i znaków narodowych²⁵. Uznano wówczas, że uczestnicy i uczestniczki marszu znieważyli znak Polski Walczącej „[...] poprzez publiczne eksponowanie transparentu, na którym widniał przerobiony znak Polski Walczącej, w ten sposób, że u jego dolnych podstaw umieszczono symbole płci [...]”²⁶. Symbol ten został utrwalony w świadomości społecznej i identyfikowany jako „Polka Walcząca”. Osoby oskarżone zostały wyrokiem sądu uniewinnione z uwagi na to, iż – zdaniem sądu – „[...] publiczne eksponowanie transparentu o wskazanej na wstępie treści, w ocenie Sądu nie stanowiło znieważenia Znak Polski Walczącej. Połączenia tego Znak z symbolami płci nie doprowadziło do pomniejszenia jego wartości, jego zdeprecjonowania. Wymowy tego transparentu nie można ocenić jako wulgarnej, prześmiewczej, czy budzącej niesmak. Estetyka eksponowanego transparentu może być oczywiście oceniana rozmaicie, jednak nie sposób tutaj doszukiwać się zamiaru umniejszania wartości, które Znak Polski Walczącej, jako symbol, reprezentuje, czy też lekceważenia tych wartości”²⁷.

²⁴ *Marsz Godności w Warszawie. Organizatorki przypominają: „Prawa człowieka są prawami kobiet”, „Polityka”, <https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/kraj/1665410,1,marsz-godnosci-w-warszawie-organizatorki-przypominaja-prawa-czlowieka-sa-prawami-kobiet.read> (data dostępu: 3.10.2019).*

²⁵ A. Szczeńniak, A. Wójcik, *Polka Nie-podległa uniewinniona! Policja przegrała w sądzie. „Symbol Polski Walczącej dostał nowe życie”, <https://oko.press/polka-podlegla-uniewinniona-sad-odrzuca-apelacje-policji-symbol-polski-walczacej-dostal-nowe-zycie/> (data dostępu: 3.10.2019).*

²⁶ *Ruszył proces ws. znieważenia znaku Polski Walczącej, <https://www.gazetaprawna.pl/artykuly/1061910,proces-ws-zniewazenia-znaku-polski-walczacej.html> (data dostępu: 13.10.2019).*

²⁷ Sygn. akt XI W 1413/17, <https://www.saos.org.pl/judgments/349678> (data dostępu: 13.10.2019).

Ponadto, jak zauważył Piotr Zańko, celem akcji „Polki-Walczącej” było ukazanie trzech jej istotnych kontekstów. Zdaniem autora „Po pierwsze, aktywistki chciały przypomnieć, że symbole narodowe (w tym Znak Polski Walczącej) są dobrem wspólnym wszystkich Polek i Polaków i nie mogą być zawłaszczane przez środowiska prawicowe i skrajnie prawicowe. Po drugie, solidaryzując się z oskarżonymi o znieważenie Znak Polski Walczącej, aktywistkami Zielonych, chciały zaprotestować przeciwko stosowaniu przez instytucje państwowe podwójnych standardów [...]”²⁸. Po trzecie „[...] inicjując akcję »Polki Walczącej« chciały również upomnieć się o »kobiece narracje dotyczące powstania warszawskiego – historii działających wówczas powstanek, jak i kobiet cywilnych, które pozostawały w objętej wojną Warszawie«”²⁹.

Inny przykład stanowić może Marsz Równości, który odbył się 8 lipca 2018 r. w Częstochowie. Do prokuratury wpłynęło zgłoszenie o możliwości popełnienia przestępstwa z art. 137 kodeksu karnego dotyczącego znieważenia symbolu państwowego³⁰. Zawiadomienie dotyczyło symbolu orła białego na tęczowym tle³¹. Prokuratura jednak umorzyła śledztwo uznając, że „przedmiot postępowania nie posiada cech flagi narodowej, może być uznany co najwyżej za transparent”³². Co więcej, wskazano, że „z uwagi na zmianę barw transparentu i orła nie mamy do czynienia z flagą i godłem narodowym”³³. Tęczą, która stanowiła tło dla niniejszego transparentu, stanowi jeden z symboli społeczności LGBT+³⁴. Zaznaczyć jednak należy, że tęczą nie jest jedynym i właściwym symbolem identyfikowanym wyłącznie ze wspomnianym środowiskiem, bowiem zawiera również konotacje o zabarwieniu religijnym oraz mitologicznym. Ponadto symbol sam w sobie lub wpisanie go w inny symbol narodowy nie przesądza o uruchomieniu mechanizmów sankcji karnych wobec osoby, która się nim posługiwała. O negatywnym nastawieniu i silnym identyfikowaniu symbolu tęczy z osobami nieheteronormatywnymi świadczyć może fakt podpalenia w 2013 r. instalacji artystycznej przedstawiającej tęczę na Placu Zbawiciela w Warszawie.

²⁸ P. Zańko, *Pedagogie patriotyzmu*, „Kwartalnik Pedagogiczny” 2018, nr 4 (250), s. 203–204.

²⁹ Ibidem.

³⁰ *Zawiadomienie o znieważeniu symboli narodowych po Marszu Równości*, <https://www.tvn24.pl/polska-i-swiat,33,m/po-marszu-rownosc-szef-mswia-sklada-zawiadomienie-do-prokuratury-polska-i-swiat,852479.html>, (data dostępu: 03.10.2019).

³¹ A. Wójcik, *Orzeł na tęczowym tle to nie zniewaga [analiza prawna]*, <https://oko.press/orzel-na-teczowym-tle-to-nie-zniewaga-analiza-prawna/> (data dostępu: 03.10.2019).

³² *Prokuratura: transparent z orłem na tęczowym tle nie znieważa*, <https://www.rp.pl/Dobra-osobiste/310109953-Prokuratura-transparent-z-orlem-na-teczowym-tle-nie-zniewaza.html> (data dostępu: 03.10.2019).

³³ Ibidem.

³⁴ K. Czajka-Kominiarczuk, *Jak to się stało, że tęczą jest symbolem ruchu LGBTQ?*, „Polityka”, <https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/ludzieistyle/1792466,1,jak-to-sie-stalo-ze-tecza-jest-symbolem-ruchu-lgbtq.read> (data dostępu: 06.10.2019).

W październiku 2019 r. zakończył się trwający kilka lat proces Jana Kapeli oskarżonego na podstawie art. 49 § 2 kodeksu wykroczeń za przerobienie hymnu. Modyfikacja hymnu państwowego polegała na zmianie słów odnoszących się do antyuchodźczej polityki rządu³⁵.

Autor utworu został uznany dwukrotnie winnym przez sądy dwóch instancji. Kasację do Sądu Najwyższego wniósł Rzecznik Praw Obywatelskich stwierdzając, iż sądy niższych instancji kierowały się automatyzmem przy interpretacji przepisów prawa wobec zaistniałej sytuacji, nie biorąc jednocześnie pod uwagę przesłanek obiektywnych i intencji autora³⁶.

Zdaniem sędziów Sądu Najwyższego „tematyka uchodźców wymaga nagłaśniania”³⁷ oraz że „w sposobie interpretacji Mazurka Dąbrowskiego przez obwinionego nie znajdujemy niczego nagannego”³⁸. Ponadto, jak zaznaczyli sędziowie Sądu Najwyższego, „tylko czyn społecznie szkodliwy może być uznany za wykroczenie, a manifestacja autora tekstu nie była społecznie szkodliwa”³⁹.

Opinia społeczna wobec symboli narodowych

Interesujące są również badania przeprowadzone przez Centrum Badań Opinii Społecznej dotyczące wykorzystywania symboli narodowych – 46% ankietowanych uznało, że symbole narodowe, flaga i godło, są wykorzystywane we właściwy sposób, 32% udzieliło odpowiedzi wskazującej na nadużywanie tych symboli, natomiast 15% odpowiedzi związanych było ze zbyt rzadkim ich eksponowaniem⁴⁰.

Inne pytanie dotyczyło również wykorzystywania symboli narodowych w sytuacjach zarówno oficjalnych jak i nieoficjalnych. Zdecydowana większość, tj. 82% respondentów zgadzało się na wykorzystywanie symboli narodowych podczas oficjalnych uroczystości państwowych. Równie przychylnie odpowiedzi dotyczyły używania symboli narodowych przez kibiców w trakcie zawodów sportowych. 45% ankietowanych zdecydowanie aprobuje taką formę wykorzystywania flagi i godła podczas imprez sportowych.

³⁵ E. Siedlecka, *Jaś Kapela nie sprofanował hymnu tylko wystąpił w interesie publicznym*, <https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/spoleczenstwo/1928486,1,jas-kapela-nie-sprofanowal-hymnu-tylko-wystapil-w-interesie-publicznym.read> (data dostępu: 17.10.2019).

³⁶ Ibidem.

³⁷ K. Żaczekiewicz-Zborska, *SN: Zmiana słów hymnu narodowego nie jest przestępstwem*, <https://www.prawo.pl/prawo/zmiana-slow-hymnu-narodowego-jest-dozwolona-wyrok-sn,488372.html> (data dostępu: 17.10.2019).

³⁸ Ibidem.

³⁹ *Jaś Kapela nie sprofanował...* (data dostępu: 17.10.2019).

⁴⁰ *Wykorzystywanie symboli narodowych i patriotycznych*, Centrum Badań Opinii Społecznej, nr 133/2017, Warszawa 2017, s. 2.

Kontrowersje budzi jednak wykorzystywanie symboli narodowych przez demonstrantów w trakcie manifestacji politycznych. 32% ankietowanych jest raczej przeciwna takiej formie używania symboli, a 18% respondentów jest temu zdecydowanie przeciwna. Natomiast 14% badanych zdecydowanie akceptuje wykorzystanie symboli państwowych w manifestacjach politycznych, a 27% raczej to aprobuje⁴¹.

Badaniom poddano również opinie dotyczące nie tylko godła i flagi, ale również znaku Polski Walczącej. Według Centrum Badania Opinii Społecznej „[...] Polacy są zdecydowanie bardziej sceptycznie nastawieni wobec używania znaku Polski Walczącej, niż flagi i godła. Jedynie jego pojawienie się w trakcie oficjalnych uroczystości jest akceptowane przez więcej niż połowę respondentów”⁴². W tym miejscu zaznaczyć również należy fakt, że zgodnie z odpowiedziami ankietowanych, bardziej krytycznie postrzegane jest wykorzystywanie znaku Polski Walczącej niż innych symboli narodowych takich jak np. flaga czy godło⁴³.

Aspekty politologiczne

W optyce politologicznej istotna jest również analiza obecności i wykorzystywania symboli narodowych przez partie polityczne. Nierzadko są one przedmiotem sporu, w którym jedna partia zarzuca partii opozycyjnej niewłaściwe ich używanie⁴⁴.

Niemniej jednak w obecnym dyskursie dotyczącym symboli narodowych narracja dotycząca nadużywania niniejszej symboliki zauważalna jest zarówno u osób o poglądach lewicowych oraz prawicowych. Wyraźny związek z deklarowanymi poglądami politycznymi w korelacji z wykorzystywaniem symboli narodowych wskazało Centrum Badania Opinii Społecznej. Zdaniem CBOS „[...] osoby o poglądach prawicowych wyraźniej rzadziej twierdzą, że symbole narodowe są nadużywane (uważa tak 27% z nich), niż zwolennicy centrum (36%) i lewicy (34%). Znajduje to odzwierciedlenie w opiniach badanych podzielonych według elektoratów partyjnych: potencjalni wyborcy Prawa i Sprawiedliwości rzadziej niż sympatycy innych ugrupowań są zdania, że symbole narodowe są nadużywane (27%), a relatywnie częściej, że są eksponowane zbyt rzadko (21%)”⁴⁵.

⁴¹ Ibidem, s. 4.

⁴² Ibidem, s. 7.

⁴³ Ibidem.

⁴⁴ Przykład stanowić może wypowiedź Grzegorza Schetyny związana z obchodami Święta Wojska Polskiego, *Schetyna oskarża PiS o wykorzystywanie symboli narodowych do polityki*, <https://wiadomosci.onet.pl/kraj/grzegorz-schetyna-o-obchodach-swieta-wojska-polskiego/7jx82g2> (data dostępu: 6.10.2019).

⁴⁵ *Wykorzystywanie symboli narodowych...*, s. 2.

Istotnym aspektem politologicznym jest zbadanie przesłanek wykorzystywania symboli narodowych w konkretnych okolicznościach. Biorąc pod uwagę zaprezentowane wyżej w treści artykułu zdarzenia uznać można, że twórcom zależało przede wszystkim na doniosłości i widoczności (zarówno medialnej, jak i publicznej) zjawiska i problemu, które podnosili w ramach uczestnictwa w manifestacji. Widoczność ta jest znaczącą częścią życia społecznego i politycznego obywateli i decydentów politycznych.

Ważnym elementem jest też istotność tematu, w którym manifestujący posługują się symbolami państwowymi. Oczywiście o doniosłości zaistniałego zjawiska powinna świadczyć społeczna reakcja na określone zdarzenie np. w postaci manifestacji. Niemniej jednak, uwypuklenie problematyki poprzez włączenie do niej symboliki narodowej, zyskuje większą siłę oddziaływania na społeczeństwo. Elizabeth Ellsworth posługiwała się w tym kontekście terminem *anomalous places of learning*, które przetłumaczyć można jako „miejsca nietypowego uczenia się”⁴⁶. Być może manifestacje prezentujące pewien społeczny wydzźwięk otaczającej rzeczywistości, który bywa problematyczny w jednoznacznej ocenie, okazały się dobrą sytuacją dla edukacji związanej z wartościami, różnorodnością i złożonością świata społecznego, jak również zrozumienia patriotyzmu w różnych jego odsłonach.

Innym kluczowym elementem jest oddziaływanie na społeczeństwo i na opinię publiczną. Celem jest najczęściej refleksja nad zaistniałym problemem społecznym. Jak zauważył jeden z autorów, „spektakle teatru politycznego badają i oceniają konkretne procesy społeczne, edukacyjne, ekonomiczne i polityczne”⁴⁷. To właśnie niektóre sytuacje życia publicznego, nierzadko poprzez przybieranie kontrowersyjnych form przekazu, mogą wpływać na emocje i świadomość społeczną, kształtując postawy obywatelskie.

Symbole pełnią funkcje komunikacyjne, są nośnikami wartości, idei. Budują poczucie tożsamości i utrwalają tradycje historyczne⁴⁸. Ponadto, są użyteczne w określeniu dychotomii „moja grupa” vs. „obca grupa”.

Jak wskazał Krzysztof Jaskułkowski „symbole pomagają również wyznaczyć wyraźną granicę między grupą własną a obcą. Jednostki identyfikują się zatem z narodem, ponieważ dostarcza on pozytywnej tożsamości i podnosi samoocenę, a nie ze względu na wymierne korzyści czy sprawne funkcjonowanie instytucji politycznych, społecznych, ekonomicznych”⁴⁹. Zatem krytyka skierowana wobec symboli narodowych (jak również religijnych) interpretowana jest w sposób atakujący indywidualne poczucie wartości, z którymi identyfikują się jednostki.

⁴⁶ P. Zańko, *Pedagogie patriotyzmu*, s. 194 za: E. Ellsworth, *Places of Learning: Media, Architecture, Pedagogy*, Routledge, New York.

⁴⁷ Ibidem, s. 205.

⁴⁸ *Znaczenie symboli w wychowaniu...*, s. 159.

⁴⁹ K. Jaskułkowski, *W obronie krzyża. Rzecz o używaniu i nadużywaniu symboli w polityce*, „Dyskurs. Pismo Naukowo-Artystyczne ASP we Wrocławiu” 2013, nr 16, s. 89–90.

Symbole państwowe są coraz częściej zauważalne w przestrzeni publicznej. Wykorzystywane są nie tylko podczas uroczystości państwowych, ale także w sytuacjach nieoficjalnych. Nierzadko obecność symboli narodowych budzi wątpliwości co do słuszności ich wykorzystania, a to z kolei determinuje możliwość zastosowania instrumentów karnych.

Na uwagę zasługuje również fakt, że przedmiot ochrony ujęty w przepisach prawa karnego może przybierać dualną formę. Z jednej strony można rozpatrywać przepis art. 137 w ujęciu wąskim wskazując na poszczególne i indywidualne symbole narodowe zarówno Rzeczypospolitej Polskiej, jak i innych krajów. Z drugiej natomiast, przedmiotem ochrony w szerokim aspekcie jest ochrona Rzeczypospolitej Polskiej. Z uwagi na to, ustawodawca zawarł omawiany przepis w rozdziale XVII kodeksu karnego traktującego o przestępstwach przeciwko Rzeczypospolitej Polskiej⁵⁰.

Należy zwrócić również szczególną uwagę na kontekst pojawienia się określonego symbolu bądź znaku narodowego. Jak zaprezentowano na powyższych przykładach, nawet modyfikacja symbolu bądź znaku nie przesądza o zaistnieniu czynu zabronionego. Możliwe jest bowiem przerabianie symboli i znaków narodowych jedynie w taki sposób, aby nie doprowadziło to do ich znieważenia.

Natomiast istnieje możliwość przedstawienia sytuacji związanych z penalizowaniem zachowań, w których wykorzystano symbol narodowy bądź znak Polski Walczącej przy jednoczesnym braku jego modyfikacji. Przytoczyć tu można przykład firmy, która oferowała kupującym kije bejsbolowe, na których widniał znak Polski Walczącej. Zdaniem Sądu stanowi to przejaw znieważenia symbolu i znaku prawnie chronionego. Ponadto przedmioty te, wobec których orzeczono przepadek, można kwalifikować jako broń białą⁵¹. W uzasadnieniu wyroku odnaleźć można zapis traktujący o tym, że „istotą znieważającego działania obwinionego było wykorzystanie i publiczne rozpowszechnianie chronionego Znak Polski Walczącej na przedmiocie, którego posiadanie jest zabronione i który dodatkowo budzi w społeczeństwie zdecydowanie negatywne skojarzenia z przestępczością i przemocą, a zatem taki, który absolutnie nie powinien stanowić nośnika symboli otaczanych ogólnonarodową czcią”⁵².

---

⁵⁰ A. Kilińska-Pękacz, *Prawnokarna ochrona symboli państwowych*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 2015, nr 4, s. 5.

⁵¹ *Kije baseballowe z symbolem Polski Walczącej. Jest decyzja sądu*, <https://www.wprost.pl/kraj/10066879/Kije-baseballowe-z-symbolem-Polski-Walczacej-Jest-decyzja-sadu.html> (data dostępu: 27.10.2019).

⁵² *Powstańcza „Kotwica”...*

Podsumowanie i proponowane kierunki zmian

Współcześnie symbolika narodowa jest wykorzystywana bardzo często w rozmaitych kontekstach. Podnieść jednak należy, że sprzeczne z prawem wykorzystywanie symboli i znaków narodowych, obarczone jest sankcją karną. Postulować należy w tym kierunku o podwyższenie świadomości społecznej, co do wykorzystywania symboli narodowych. W wyniku kontroli Najwyższej Izby Kontroli przeprowadzonej w 2005 r. i sporządzonym przez nią raporcie dotyczącym używania symboli narodowych przez organy administracji publicznej odczytać można, że „Najwyższa Izba Kontroli negatywnie ocenia sposób używania symboli państwowych przez organy administracji publicznej”⁵³.

Zaprezentowane powyżej przykłady świadczą o tym, że każda sytuacja związana z wykorzystaniem symbolu bądź znaku narodowego, powinna być rozpatrywana indywidualnie. Sądy każdorazowo powinny dogłębnie zbadać intencje i celowość używania niniejszych symboli i znaków. Nie zawsze bowiem ich wykorzystanie będzie rodziło skutki prawne w kontekście przepisów kodeksu karnego. Tak samo nie każda modyfikacja symbolu i/lub znaku będzie podstawą do pociągnięcia do odpowiedzialności sprawcy czynu na mocy przepisów karnych.

De lege ferenda postulować należy o właściwą delimitację zachowań, w których wykorzystywane są symbole narodowe. Używanie symbolu bądź znaku narodowego, np. w czasie manifestacji, której to kontekst wiąże się ściśle z obecną bądź zmieniającą się sytuacją prawnopolityczną, nie zawsze jest przejawem braku szacunku i pogardy wobec symboliki narodowej. Może stanowić to wyraz ukazania głosu obywateli w dyskursie publicznym, w którym to symbole te są wykorzystywane. Zaznaczyć jednak należy niezwykle istotną kwestię – sytuacje, w których dochodzi do używania symbolu i znaku narodowego, jak np. manifestacje, co do których istnieje domniemanie przekroczenia ich prawnokarnej ochrony, powinno być indywidualnie ocenione.

Konstatacją niech będą słowa Ewy Łętowskiej: „Bardziej uchybia szacunkowi do symboli narodowych ich trywializacja handlowa, niż niewulgarna parafraza”⁵⁴.

---

⁵³ Informacja o wynikach kontroli używania symboli państwowych przez organy administracji publicznej, Najwyższa Izba Kontroli, Warszawa 2005, s. 10.

⁵⁴ E. Łętowska, *Prof. Łętowska o Kapeli: „Bardziej uchybia szacunkowi do symboli narodowych ich trywializacja handlowa, niż niewulgarna parafraza”*, <https://oko.press/prof-letowska-znacznie-bardziej-uchybia-szacunkowi-symboli-narodowych-trywializacja-handlowa-niz-niewulgarna-parafraza/> (data dostępu: 06.01.2020).

Wykaz literatury

- Budyn-Kulik M., *Rozdział XVII. Przepięstwa przeciwko Rzeczypospolitej Polskiej*, [w:] M. Mozgawa, M. Budyn-Kulik, P. Kozłowska-Kalisz, M. Kulik, M. Mozgawa (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2015.
- Czajka-Kominiarczyk K., *Jak to się stało, że tęcza jest symbolem ruchu LGBTQ?*, „Polityka”, <https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/ludzieistyle/1792466,1,jak-to-sie-stalo-ze-tecza-jest-symbolem-ruchu-lgbtq.read>.
- Górniok O., Hoc S., Kalitowski M., Przyjemski S., Sienkiewicz Z., Szumski J., Tyszkiewicz L., Wąsek A., *Kodeks karny. Komentarz*, Wyd. Arche, Gdańsk 2003.
- Grabowski R., *Polskie symbole narodowe i państwowe. Geneza, ewolucja, stan prawny*, „Przegląd Prawa i Administracji” 2011, t. 87.
- Kardas P., *Kodeks karny. Część szczególna*, [w:] W. Wróbel, A. Zoll (red.), *Kodeks karny. Część szczególna. Tom II. Komentarz do art. 117–211a*, Wolters Kluwer, Warszawa 2017.
- Kilińska-Pękacz A., *Prawnokarna ochrona symboli państwowych*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 2015, nr 4.
- Kulik M., *Rozdział XXXV. Przepięstwa przeciwko mieniu*, [w:] M. Mozgawa, M. Budyn-Kulik, P. Kozłowska-Kalisz, M. Kulik, M. Mozgawa (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2015.
- Łętowska E., *Prof. Łętowska o Kapeli: „Bardziej uchybia szacunkowi do symboli narodowych ich trywializacja handlowa, niż niewulgarna parafraza”*, <https://oko.press/prof-letowska-znacznie-bardziej-uchybia-szacunkowi-symboli-narodowych-trywializacja-handlowa-niz-niewulgarna-parafraza/>.
- Marsz Godności w Warszawie. Organizatorki przypominają: „Prawa człowieka są prawami kobiet”, „Polityka”, <https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/kraj/1665410,1,marsz-godnosci-w-warszawie-organizatorki-przypominaja-prawa-czlowieka-sa-prawami-kobiet.read>.
- Prokuratura: transparent z orłem na tęczowym tle nie znieważa*, <https://www.rp.pl/Dobra-osobiste/310109953-Prokuratura-transparent-z-orlem-na-teczowym-tle-nie-zniewaza.html>.
- Ruszył proces ws. znieważenia znaku Polski Walczącej*, <https://www.gazetaprawna.pl/artykuly/1061910,proces-ws-zniewazenia-znaku-polski-walczacej.html>.
- Sagan S., Serzhanova V., *Symbole państw współczesnych*, „Studia Prawnoustrojowe” 2011, nr 13, s. 343.
- Schetyna oskarża PiS o wykorzystywanie symboli narodowych do polityki*, <https://wiadomosci.onet.pl/kraj/grzegorz-schetyna-o-obchodach-swietajwojska-polskiego/7jx82g2>.
- Sewastianowicz M., *Powstańca „Kotwica” nie dla każdego i nie wszędzie*, <https://www.prawo.pl/prawo/znak-polski-walczacej-mozna-uzywac-ale-z-ograniczeniami,453057.html>.
- Siedlecka E., *Jaś Kapela nie sprofanował hymnu tylko wystąpił w interesie publicznym*, <https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/spoleczenstwo/1928486,1,jas-kapela-nie-sprofanowal-hymnu-tylko-wystapil-w-interesie-publicznym.read>.
- Sobczak W., *Język jako wyznacznik tożsamości narodowej w europejskim systemie prawnym*, „Studia Prawnoustrojowe” 2018, nr 42.
- Stradowski M.A., *Znaczenie symboli w wychowaniu obywatelskim*, „Seminare. Poszukiwania naukowe” 2013, t. 33.

- Szczeńsiak A., Wójcik A., *Polka Nie-podległa uniewinniona! Policja przegrała w sądzie*. „Symbol Polski Walczącej dostał nowe życie”, <https://oko.press/polka-podlegla-uniewinniona-sad-odrzuca-apelacje-policji-symbol-polski-walczacej-dostal-nowe-zycie/>.
- Wiak K., *Część szczególna*, [w:] A. Grześkowiak, K. Wiak (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, C.H. Beck, Warszawa 2018.
- Wójcik A., *Orzeł na tęczowym tle to nie zniewaga [analiza prawna]*, <https://oko.press/orzel-na-teczowym-tle-to-nie-zniewaga-analiza-prawna/>.
- Wykorzystywanie symboli narodowych i patriotycznych*, Centrum Badania Opinii Społecznej, nr 133/2017, Warszawa 2017.
- Zańko P., *Pedagogie patriotyzmu*, „Kwartalnik Pedagogiczny” 2018, nr 4 (250).
- Zańko P., *Pedagogie patriotyzmu* za: E. Ellsworth, *Places of Learning: Media, Architecture, Pedagogy*, Routledge, New York.
- Zawiadomienie o znieważeniu symboli narodowych po Marszu Równości*, <https://www.tvn24.pl/polska-i-swiat,33,m/po-marszu-rownosci-szef-mswia-sklada-zawiadomienie-do-prokuratury-polska-i-swiat,852479.html>.
- Zaczkiewicz-Zborska K., *SN: Zmiana słów hymnu narodowego nie jest przestępstwem*, <https://www.prawo.pl/prawo/zmiana-slow-hymnu-narodowego-jest-dozwolona-wyrok-sn,488372.html>.

Summary

Insult of symbols and state signs – legal and political aspects

Key words: criminal law, manifestations, legal liability, modification symbols and signs, case law.

Symbols and national symbols are legally protected goods, including under the provisions of the Penal Code. They are not only symbols in themselves, but they carry with them values, culture, history of the nation, they are a carrier of identity and belonging. National symbols are increasingly visible in public space. They are also often the subject of public discourse. The issue of their use is noticeable not only during official state ceremonies, but also noticeable at the time of manifestations caused, for example, by an attempt to implement legislative changes that have met with social dissatisfaction. The aim of the article is to present the legal and political aspects of insulting symbols and national signs. The article has a dual character. The first part deals with criminal law aspects of the protection of state symbols and signs. The second concerns political aspects. As part of this part, examples of socio-political manifestations were presented in which national symbols were used and transformed. The conclusions of this article relate in particular to deepening reflection on the demarcation of legally prohibited and permitted acts that are associated with the use of national symbols and state symbols.

